

Вдовичин І. Я.

*доктор політичних наук,
професор, Львівський торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри теорії держави і права*

ІДЕЯ ЦИКЛІЧНОСТІ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ (ДЖ. ВІКО)

Ключові слова: Дж. Віко, історичні цикли, право, держава, культурна традиція, свобода, особа.

Key words: G. Vico, historical cycles, law, state, cultural tradition, freedom, individual.

Постановка проблеми. Звернення до ідеї Дж. Віко викликано розумінням мислителем радикальних змін які наближалися. Перш за все — усвідомлення неминучості формування інших політичних і соціально-економічних відносин. І основним інструментом на цьому шляху ставала відмова від переконання у незмінності людського буття. Дж. Віко продемонстрував що власне історія — це зміна норм людської поведінки, зокрема і у системі державно-правових відносин. Сучасні тенденції знову спонукають до переосмислення досвіду минулого і актуалізують його концептуальні підходи до аналізу політико-правової практики та напрямків еволюції поглядів на характер взаємовідносин людини, держави і права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Дж. Віко є достатньо відомою, хрестоматійно, і водночас розглядається як ілюстрація ідей що вже своє призначення виконали. Тому в основному вчений згадується в навчальній літературі. Серед спеціальних досліджень можна згадати напрацювання Е. Афоніна, І. Берліна, В. Денисенка, М. Кісселя, Ф. Шульженка. Та вони не у повній мірі розкривають поставлену нами проблему. Це обумовлює потребу сучасного аналізу концептів змін у системі державно-правових відносин. Очевидним стає, що звична для багатьох ідея лінійного,

одновекторного розвитку не є вичерпною, і потребує врахування альтернативних підходів.

Постановка завдання. Для слухної інтерпретації поглядів Дж. Віко необхідно розкрити його підходи до розуміння природи права. Мислитель прагнув зберегти академічну відстороненість, характеризуючи різні етапи в історії державної і правової організації життя суспільства. У той же час він наголошує на змінності інститутів держава і права, їх залежності від сукупності чинників. Та найголовніше — відкидає ідею абсолютизації безперервного поступального розвитку. Досягнутий рівень забезпечення прав і свобод людини не є гарантований, реальною є і зворотна тенденція. Основне завдання — в якій мірі такий погляд слухний, і чи є певна закономірність як у занепаді досягнутого рівня правового обмеження сваволі індивідів і влади, так і у формуванні інструментів, спроможних запобігти такому напрямку подій.

Виклад основного матеріалу. Дж. Віко є одним з основоположників історичного підходу до розуміння розвитку суспільства. Мислитель формує теорію у відповідності до якої як культурний, соціальний так і державно-правовий розвиток і занепад, носять з однієї сторони закономірних характер. А з іншої — не є наперед жорстко детермінованими. Вчений вважав, що історія народів (людської цивілізації) проходить три етапи: «епоху богів», «епоху героїв» і «епоху людей». У першій фазі цього процесу соціальний і фізичний світи представляються у поетичній і уявній формі, як міфологічно різні вирази Бога і божеств. Власність належить безпосередньо Богу, але опосередковано всім тим, хто претендує на інтерпретацію його бажань, робить йому жертвопринесення і несе його закон людям. Віко вважає, що формою держави на цій стадії розвитку нації є теократичний деспотизм, при якому всі права власності належать батькові родини, в особистості якого об'єднані всі божественні функції.

У другій фазі, або ері, історичного процесу форма держави визначається бажанням нащадків цих батьків зберегти великі володіння, які вони успадкували, виправдання чого лежить в основі їх претензії на особливий статус, водночас у підлеглих формується почуття природною справедливості і з'являються

раціональні сумніви щодо нібито напівбожественного статусу правлячих аристократів, або «героїв», і вони починають довгу боротьбу за поліпшення свого юридичного і громадянського стану. Щоб зберегти свої привілеї, «герої» змушені передати частину своєї влади вищому колективному органу — раді і утримувати силою те, що вони не можуть більше зберігатися правом успадкування.

У третьої, «цілком людської» фази розвитку суспільство досягає розуміння рівності громадянських прав людини. Це визначає і форму держави, управління якого здійснюється або демократією, або монархією. Головними принципами політико-правового життя стають свобода, юридична рівність і загальне благо[2, с. 126]. У той же час, слід визнати слушною думку, що Дж. Віко вважав, що така форма держави не є достатньо стабільною. Він припускав що згодом можливе настання епоха варварства, при якій торжествують егоїстичні інтереси людей над необхідними законами, які утворюють соціальний зв'язок, виникає соціальна анархія, яка водночас породжує кризу соціального розвитку та створює умови для виникнення його нового циклу. Своєрідність ідей Дж. Віко у тому, що в них закладено найрізноманітніший зміст, і не тільки у тематичному відношенні, що було б цілком закономірно, але й в логічно-методологічному[8, с. 172]. Тобто, мова йде не лише про формальну стадіальність розвитку людської цивілізації, але про стадіальність певних політико-правових ідей, і наслідки їх взаємодії. Конструктивні — чи руйнівні, ці наслідки є результатом контролю людини над власною долею[2, с. 127]. Людина виступає суб'єктом, спроможним приймати рішення, та наслідки таких рішень не є гарантовано спрямованими на стабілізацію державно-правових відносин, базованих на забезпеченні прав і свобод людини.

Дж. Віко спробував встановити не тільки існування цих трьох стадій, — періоду богів, героїв і людей, — через які проходять всі народи і які, будучи пройденими, повторюються знову, але в доповнення до цього він спробував показати наявність складної кореляції між різноманітними соціальними явищами при проходженні цих трьох циклів. «Незважаючи на нескінченну безліч різних конкретних звичаїв, історія

повторюється вічно, проходячи цикли цих трьох стадій, — божественну, героїчну і людську, і вона ніколи не виходить з цього кола». Такий порядок речей, на думку Дж. Віко, обумовлений природою людей: «Спочатку люди відчують необхідне; згодом звертають увагу на корисне; згодом зауважують зручне; згодом розважаються насолодами і потім розбещуються розкошами; у підсумку, безумствують, розтрачуючи своє майно» [1, с. 91].

Таке твердження очевидно що є надмірно категоричним, і все ж має певні підстави. Сам Дж. Віко зазначав: «Природа народів спочатку жорстока, згодом сувора, потім м'яка, після витончена, на кінець, розбещена» [1, с. 91]. Розповсюдженням є підхід що вчення Віко про політику, державу і право базується на філософсько-методологічних ідеях про загальний розум і об'єктивний характер історичного процесу. Мислитель вперше в Новий час почав розглядати політичну владу, державу і право, як природно-історичні явища, які закономірно виникають і розвиваються у контексті виникнення і розвитку людської культури [15, с. 202]. Такий підхід є достатньо аргументованим, та він не цілком точно описує погляди Дж. Віко, які були більш складним. Так, Дж. Віко — раціоналіст, та раціоналіст, що усвідомлює непевність суджень про поведінку людини оперту виключно на жорсткі причинно-наслідкові зв'язки. Він відводить не менш значну роль емоційно-психологічній складовій. Люди можуть зберігати свободу та відповідальність, вірність ідеальному проекту, проте все це можна й утратити, завжди існує ризик нового варварства та насильства. Він випереджає ідеї, які стали для багатьох мислителів очевидними вже після катастроф ХХ століття. Дуже влучно про небезпеку нехтування гуманістичним баченням людини висловився К. Ясперс: «Йдеться про те, що людина може втратити себе, людство непомітно для себе чи внаслідок жажливих катастроф може увійти в період нівелювання та механізації, в життя, де відсутні свобода та звершення, у королівство чорної люті; яка не відає гуманності» [16, с. 160].

У той же час, Дж. Віко пропонував певні кроки для реформування державно-правового ладу, що зменшити такі небезпеки. Одним із основних інститутів, для цього, на його

думку, є приватна власність. Аналізуючи римське право, він звертає увагу на формування важливості спадкового права: «Однак, щоб світ не вернувся знову до шкідливої Спільності речей, Провидіння встановило так, що достовірність власності охоронялася таким способом успадкування, а разом з тим і зберігались і Форми Аристократичних республік» [1, с. 408]. Як бачимо, тут інститут приватної власності поєднується із формою правління яка обмежу, хоча б частково свавілля, запроваджує певне врахування інтересів різних груп спільноти. Дж. Віко, аналізуючи традиції римського права, наводить додаткові аргументи на користь такого підходу. Він зважено звертає увагу на надмірну формалізованість римського права. Та згодом, коли вона була послаблена, виникла загроза правового нігілізму. «Але в кінці кінців, після того як Константин цілком зруйнував формули, справа дійшла до того, що кожний окремих мотив справедливості робив недійсними закони» [1, с. 414].

Інтелектуальним інструментом, що забезпечив Дж. Віко можливість перегляду багатьох усталених ідей був розвиток «мистецтва критики», яке бере початок у філологічних дослідженнях гуманістів. Наприкінці XVII ст. розвиток цей приводить до переосмислення самої природи історичного знання. Та ще раніше одним із перших, хто повстав проти ідеї абсолютної перед визначеності, і звернувся до історичних аналогій при дослідженні природи держави і права був мислитель, й політичний діяч італійського Відродження Ніколо Макіавеллі (1469-1527). Італійський мислитель, аналізуючи політичний досвід Давнього Риму звертає увагу на систематичну зміну однієї форми правління іншою, і що важливо — наголошує як на певній соціально-економічній обумовленості таких змін, так і ролі у таких змінах політико-правових ідей, що стають популярними, чи навпаки — втрачають свою привабливість. Він пише, що спонукувані необхідністю або порадою якої-небудь розумної людини, люди, щоб уникнути такого безпорядку, знову зверталися до монархії і від неї знов-таки поступово поверталися до розпущеності тим самим шляхом і з тих самих причин. Таким є коло, в якому оберталися й обертаються правління всіх республік, однак вони рідко повертаються до того, з чого вийшли, тому що в них рідко

зберігається стільки життєвої сили, щоб пройти, не загинувши, кілька разів це коло. «Зазвичай буває, що серед цих переворотів республіка, позбавлена сили й керівництва, стає здобиччю сусідньої держави, котра керується краще, ніж вона. Але, припустивши, що цього не трапиться, вона повинна буде обертатися в цьому колі нескінченний час» [10, с. 119-120]. І такий перебіг подій обумовлюється перш за все природою людини. З ускладненням суспільного життя людина перестає бути благонадійним мирянином, слухняним членом релігійної громади, вона тепер істота непевна, суперечлива, підступна й небезпечна. Публічно, на людях, видає вона не така, як у приватному житті, — видає себе за іншу, демонструючи повагу до цінностей, які насправді її пригнічують [7, с. 47]. Як бачимо, Н. Макиавеллі випереджаючи Дж. Віко, наголошує на змінності політико-правових інститутів і самого стилю життя суспільства під впливом змін у їх сприйнятті індивідами, що набувають рис суб'єктності. Так і втрата таких рис (суб'єктності) призводить до наслідків, відповідних для відмови від готовності до прийняття рішень.

Аналізуючи наявну історичну інформацію, що стосується державно-правових відносин, Дж. Віко з однієї сторони достатньо критично підходив до міфічних історій про давню історію, і водночас наголошував, що «перша наука, якої слід навчитися, це Міфологія, тобто тлумачення Міфів, бо як ми побачимо, що початки різноманітної язичницької історії міфічні і що Міфи були першими Історіями Язичницьких Націй» [1, с. 44].

Відповідно, перехід до надійних законів є рисою цивілізації, на що звертав увагу Дж. Віко. Пишучи про занепад державно-правового життя після краху Римської імперії, він наголошує, що у цей період, до формування стабільних державних утворень, суспільна свідомість не розуміла ваги надійного законодавства. «Тому, як ми думаємо, відбулося так, що при незрілості, властивій часам варварства, що повернулося, Нації не знали Римських Законів. У Франції тяжко карали, а в Іспанії навіть засуджували на смерть усіх, хто намагався запровадити такий закон у своїй країні» [1, с. 414]. Що до певної міри співвідносить із сучасними уявленнями, що людина як суб'єкт права є моральним суб'єктом, тобто раціональною

істотою, що має власну мету і здатна до відчуття справедливості [11, с. 26-27].

Мислитель з однієї сторони наголошує на значенні і ролі людського розуму у процесі вдосконалення державно-правових інститутів та відносин, та паралельно застерігає від покладання виключно на раціональну складову поведінки людини. Змінюючи наявні політико-правові відносини слід спиратись на розумну складову людського «Я» та не слід забувати, що людське «Я» є емоційним і схильним до афектів.

Таким чином, мислитель продовжує інтелектуальну лінію, до формування якої доклалися Р. Декарт і Б. Паскаль. Р. Декарт застерігає від емоційно-чуттєвого відношення до світу як помилкового. Почуття заважають людині ясно і чітко сприймати зовнішній світ і самого себе. Вони створюють принципово викривлену оптику завдяки тому, що бажане зображується в прикрашеному, а неприємне — в жахливому вигляді. «Свобода людини відповідно передбачає перш за все здатність людини створити сферу автономного розуму і все емоційне підкорити цьому бастиону самоконтролю» [5, с. 336]. Запропоновану Декартом ідею про необхідність підкорятися розуму слід розглядати у контексті його установки на покірність перед природою та багаточисельними, але також природно обумовленими соціальними обставинами. Хоча кожен із нас, на думку філософа, «є відмінною від інших істот, тим не менш, треба пам'ятати, що наші можливості діяти морально вільно, обмежені в тій мірі, в якій ми є частиною всесвіту, а особливо частиною цієї землі, даної держави, даного суспільства, даної сім'ї» [5, с. 337]. Як бачимо, Р. Декарт підходить до аналізу поведінки людини конкретно-історично, наголошує на необхідності враховувати оточуючу державно-правову практику та не закликає з нею змиритися. Радше наголошує на її недосконалості. І викликано це тим, що сукупність виключної зосередженості індивіда на конкретних інтересах, бажання не веде його до щастя, а є лише загрозою в життєвій боротьбі. Для подолання таких небезпек Р. Декарт пропонує опертись на раціональну складову людської природи. Його політико-правова ідея щодо зміни домінуючого стану речей ґрунтується на позиції, що розум вчить усьому, а перш за все необхідності

самообмеження. У свою чергу досягнення такого стану неможливе виключно через самоусвідомлення, не ман важливим є і державно-правове регулювання. На чому вже наголошує Блез Паскаль (1623-1662), який зробив спробу психологічного аналізу людини, що шукає свого місця у суспільстві. Головною рисою індивіда є егоцентризм у будь-якому суспільному середовищі він прагне підкреслити свою особистість, несхожість з іншими, та нав'язати оточенню свою волю. Джерелом егоцентризму, вважав Паскаль, є почуття особистості відмінності кожної людини від іншої, розуміння того, що лише вона має самосвідомість, що її «Я» найважливіше для неї. Особистість прагне також, щоб так вважали і всі навколо, а це і є постійне джерело конфліктів у суспільстві. Для їх пригамовування і потрібна держава, політична влада, переконував Паскаль. Державна влада вводить порядок, але водночас санкціонує природну нерівність, у результаті якої сильні підпорядковують собі слабших, бо «люди ненавидять один одного — так їх природа». Влада обмежує егоцентризм людей, змушуючи їх до співжиття, однак вона не може нічим зарадити щодо внутрішньої порожнечі, яку відчуває кожен індивід.

Це пояснення Паскаля, полягає у тому що поряд з егоцентризмом людина носить у собі ворожість до самої себе, настільки, що навіть коли людині вдається задовольнити свою жагу до її визнання, вона не є цілком задоволена, бо залишається сама зі собою та чується самотньою у ворожому для себе суспільстві. Державна влада рятує людину перед ворожістю собі подібних, але вона не може нічого вдіяти, щоб запобігти цій ворожості до себе. Як зазначив Паскаль, суть людського «Я» в тому, що воно любить лише себе і піклується лише про себе [4, с. 234].

Як ми бачимо, Дж. Віко є продовжувачем інтелектуального підходу, представники якого перш за все застерігають від спроб зосередитись на пошуку прямолінійних причинно-наслідкових зв'язків, редукування життя людини чи суспільства до жорсткого детермінізму. На його думку, різні соціальні феномени тісно пов'язані один з одним на кожній стадії. Природа людини, звичаї, концепція природного права, форми правління, характер мови, юриспруденція і закони, суспільна влада, людська психологія і розум, соціальна організація, — всі

мають специфічні риси в кожному періоді, і ці риси обумовлюють як чинний стан політико-правових відносин в суспільстві так і його спроможність до змін.

Пропонуючи свою концепцію історичних циклів і властивих їм державно-правових інститутів Дж. Віко прагне довести перш за все що жодна модель державно-правового ладу не є вічною піддається змінам. А ці зміни, хоча і підлягають певним закономірностям, та можуть носити як поступальний характер так і весті до занепаду. І основним чинником виступає людина, як суб'єкт політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних практик. Він не згадує, що це вічне повторення циклів прагне до певної мети або певного кінця. Це дає підстави зробити висновок, що есхатологічна концепція історії не була співзвучна його думці. Тому навряд чи правильна, хоч вона і поширена, інтерпретація теорії Дж. Віко, що розглядає він її у вигляді спіралеподібного прогресу. Це не спіралеподібна теорія ні прогресу, ні регресу, — вже тому, що вчений не означав якої-небудь безперервної тенденції, по якій проходять вічні цикли. Це швидше систематична теорія безцільних циклів історії, певну змістовність яким і може надати людина через раціоналізацію політико-правових відносин та відносин власності.

Слід зазначити, що такий підхід із наростанням впливу просвітництва втрачав популярність, домінуючим стає переконання у безперервності поступу, його закономірності і невідворотності. Суспільна думка другої половини XIX ст. відмічена лінійною концепцією соціально-історичних змін. Більшість соціологів, економістів та політико-правових мислителів займалися в основному формулюванням «законів історичного розвитку» і відкриттям «історичних тенденцій і трендів». З часу «закону трьох стадій» (теологічної — військового панування; метафізичної — феодальне панування; позитивної — промислова цивілізація) Огюста Конта [13, с. 34], що є яскравим зразком лінійної концепції, десятки таких «законів» і «тенденцій» пропонувалися багатьма соціологами, істориками, економістами і соціальними філософами. Більш складний варіант стадіальності пропонує англійський історик А. Тойнбі у праці «Пізнання історії». Він, даючи характеристику

можливих варіантів політико-правової організації суспільства зазначає: «Істина полягає у тому, що не існує єдиного для усіх шляху розвитку...Ідеалом є гнучкість, однак навряд чи це можливо при надмірно громіздких організаціях» [14, с. 580].

У той же час у багатьох теоріях суспільний процес малювався як щось рухоме до певної мети, процес історії подавався у вигляді визначеного курсу. Так лінійна концепція набула характеру есхатологічної інтерпретації соціально-історичного процесу.

Якщо порівняти зміст праці Дж. Віко «Нову науку» з кращими здобутками пізнішої просвітницької літератури, то розбіжності між ними від самого початку впадають в око. Мислитель ближче до простих матеріальних відносин громадського життя, він дивиться на них очима селянина з його безпосереднім баченням довколишнього світу. Одним з головних предметів наукової критики є для нього марнославство вчених. Ми не знайдемо у Віко громадянського пафосу та демократичної моралі просвітників. Він узагалі не навчає якоїсь певної громадської поведінки, не переконує в корисності гарних законів, а лише спостерігає за дійсним розвитком законодавства й усього, що стосується людини та загалу громадян [17, с. 113].

Дж. Віко обережний у своєму оптимізмі, в проголошенні остаточної перемоги розуму над стихією. Просвітник міркує з погляду розвинутої індивідуальної свідомості, під кутом зору великої маси людей, що не завжди досить свідомі, але завжди стурбована справами реальної необхідності й тому розумна в історичному сенсі цього слова. Ось чому Віко не може розглядати як просте сплетіння забобонів давні звичаї народів, легенди, повір'я, міфи варварських часів, для нього немає абстрактної суперечності між варварством і цивілізацією, почуттям і розумом, поезією і наукою. Погляди Дж. Віко формувалися в епоху різнобічної критики Середньовіччя. Він сам вважає наукову критику своєю спеціальністю. Своєрідність методологічного підходу Дж. Віко до аналізу політико-правової теорії та практики полягає саме в тому, що його історичний аналіз переходить у критику сучасної йому наукової критики й повертається не тільки проти феодального та ще глибше похованого архаїчного минулого, а й проти претензій на

абсолютну силу розуму. Виходячи з таких засад, Дж. Віко заперечував договірне походження держави, визнаючи різноманітні причини її виникнення, стверджував про існування двох головних форм людського правління, політичної організації суспільства — Вільних Народних Республік та Монархії. Сам Дж. Віко вважав що власне монархії найдоречніше відповідають людській природі [9, с. 206].

Становлення й розвиток держави і права Віко розглядав не просто як історію установ, організацій і законів, а як розвиток самої політико-правової природи людини, її свідомості та діяльності в політичному і правовому житті [2, с. 126]. Як вже вище наголошувалось, темпоральний рух суспільства Віко розглядає як множинність історичних коловоротів. Ці зміни хоча і носять певну спрямованість, та вважати їх жорстко детермінованими немає підстав.

Даючи опис третього періоду — «віку людей» (зрілості), він наголошує, що в цей час природа людини у цей період отримує згідно із світовим розумом можливості повного розвитку. Це період авторитету людяності, довіри до людей і досвіду розуму, високої мудрості та поведінки. Встановлюється широке людське спілкування у власному розумінні, громадянське суспільство для всіх людей, а не тільки для привілейованих, як у попередню епоху. Головними принципами політико-правового життя стають свобода, юридична рівність і загальне благо. Право як мірило і норма свободи поширюється на всіх людей. Лише таке право здатне породити філософів, які могли б завершити його досягненням думки, що базується на основі вічної справедливості. У цей період набувають повного розвитку три взаємопов'язані засади права: власність, свобода і захист. Право власності, за таких умов, — це вже не становий привілей, а можливість розпоряджатися річчю на основі своєї волі, однакове для всіх мірило, норма в царині майнових відносин включно зі свободою договорів. Свобода криє в собі сукупність усіх прав, що впливають із розуму; позаяк тепер вона стосується всіх людей як членів громадянського суспільства, то можлива тільки за умов еквівалентності, взаємності. Правовий захист також передбачає однакове мірило, а це можливо лише в разі загальності закону і рівності перед ним. Тобто, захист прав

стає загальним правом громадян і функціональним обов'язком влади. Усі ці аспекти права (свобода, власність і захист) взаємопов'язані з трьома основними принципами, або приписами розуму стосовно юридичної сфери: жити чесно, себто відповідно до права і справедливості; не шкодити іншим, тобто не посягати на власність, свободу і життя інших людей; віддавати кожному належне, себто здійснювати соціальне спілкування на основі принципу еквівалента в обміні благами та у здійсненні покарання чи заходів захисту. Власне, останній принцип і є джерелом природного права, який впливає з усвідомлення вічного закону і оснований на ньому прагнення до спілкування. Політична влада, держава і право, як природно-історичного явища розглядаються ним як такі, що закономірно виникають і розвиваються у контексті виникнення та розвитку людської культури. У «Новій науці» Дж. Віко також чітко сформулює ідею контролю людини над власною долею.

Віко розглядає суспільство як людський витвір, створюючи по суті фундамент для концепції прогресу. Центральною темою для Віко є дихотомія «обрані-натовп». До категорії «обраних» Віко відносить героїв, носіїв видатних особистісних вольових і моральних якостей, яких можна розглядати як творчу меншість, що реалізує своє покликання, яке стає героїчним в тому випадку, коли співпадає з очікуваннями та ідеалами суспільства [2, с. 127]. Такий підхід щодо інтерпретації ідей Дж. Віко є слушним, та як вже зазначалося вище, не цілком точним. Сам мислитель постійно застерігає від спрощеного детермінізму, переконаності у невідворотності тих чи інших політико-правових явищ, тим більш — поза волею і зусиллями людини.

Доречним у контексті поставленої проблеми згадати роздуми відомого мислителя Ф. А. Гаєка. Він наголошував, що у дійсності, такі соціальні експерименти, які базуються на припущенні досконалості знань, можуть бути лише попередніми вправами в логіці, які не придатні пояснити дійсний світ. Проблеми логіки (головна з них — «практична складність») у тому, що наші знання насправді дуже далекі від досконалого. Мабуть, природно, що вчені схильні опиратися на відоме; але в соціальній площині, де те, чого ми не знаємо, є часто важливішим, вплив цих тенденцій може насправді збити

з пуття. Ф. А. Гаск вважає, що можливо, дещо применшуючи людську впевненість, ми повинні визнати, що поступ і навіть збереження цивілізації залежать від максимального вияву випадковостей. Ці випадковості трапляються при комбінації знання і здібностей, майстерності і звичок, які набуває окрема людина також тоді, коли людська компетенція стикається зі специфічними обставинами, до яких вона вже готова. «Таке наше велике вимушене незнання означає, що нам варто розглянути дві категорії: імовірність і випадковість» [3, с. 37].

Загалом слід визнати, однією із принципових рис, що обумовила феномен західної цивілізації, її домінування стало сприйняття ідею необхідності кореляції теоретичного концепту до практики, перевірку його на відповідність реаліям, у тому числі і політико-правовим. Ще Т. Аквінський застерігав: «Юридичні закони повинні співвідноситись зі станом людей, бо всіляке мірило повинно бути співмірним із тим, що належить вимірювати. Недосконалим істотам недопустимо давати ті ж самі закони, як і досконалим. І хоч закони покликані робити людей добродієчними, але мета ця досягається не зразу, а поступово — в міру можливого» [12, с. 214].

Звернення до політико-правових напрацювань мислителів минулого спрямоване на критичний перегляд багатьох ідей, що набули у свідомості частини сучасних дослідників вигляду аксіом. Їх в загальному можна окреслити поняттям «соціальна інженерія», тобто переконаність у можливості вдосконалити суспільство, і перш за все державно-правові відносини, спираючись виключно на інтелектуальний проект, в основі якого перебуває раціонально сконструйована система поведінки влади і громадянина. По суті, заперечується неоднозначний характер спонукальних причин поведінки самої людини, та складно прогнозований результат впливу тих чи інших рішень у віддаленій перспективі. Результатом зростаючого впливу концепту «соціальної інженерії», переважно явно не артикульованого, є різноманітні «соціалістичні» настрої, що виявляється як у фактичному поширенні ролі держави в країнах Заходу на найрізноманітніші сфери, так і теоретичному обґрунтуванні такого ходу подій. «Держава краще, ніж будь-хто, може захистити інтереси корпорації в міжнародних переговорах

з питань торгівлі, інвестицій і доступу на ринки. Такі питання, як комерційні авіамаршрути, відкриття банків, надання страхових зобов'язань, вирішуються не корпораціями, а дипломатами і чиновниками» [6, с. 29]. Але таке зростання ролі держави не є позитивним фактором з точки зору реалізації свободи особи. Формування надпотужного поєднання чиновницької бюрократії та економічних потуг монополій, напевне, і зумовлює той своєрідний сучасний західний «соціалізм», виражений в ігноруванні багатьох реалій, намаганні підігнати дійсність під інтелектуальний прожект та зневазі до думки тих, хто безпосередньо є учасником пропонованих змін, і хто, власне, відповідно до класичних варіантів лібералізму, повинен приймати рішення про їх втілення. Тепер перевага надається керівництву з єдиного центру, а уроки Радянського Союзу забуваються. Як наслідок, візія людей, впевнених у спроможності людського розуму до всеосяжного передбачення політичних і соціально-економічних процесів, оперта на окремі тенденції розвитку економіки та інформатики, посилена безпідставною надією на швидке вдосконалення світу і людей, призводить до виникання, всупереч їх розрахунку до нових, ще не бачених цивілізаційних — морально-етичних та інституційних викликів.

Висновки. Досвід минулого багатьма сучасними державними діячами і дослідниками не визнається вагомим чинником, спроможним дати пораду при вирішенні складних проблем, що постали перед людською цивілізацією. У дійсності, така позиція і є однією із причин загострення міжнародних і відносин, посилення внутрішньодержавних соціально-економічних і політичних конфліктів. Напрямо політико-правової думка, до якого належав Дж. Віко, наголошував на ілюзії безперервного поступу, на значній вірогідності виникнення проблем, які стають більш імовірними в умовах досягнення комфортного і безпечного життя, яке провокує переконаність у всемогутності людини. І найосновніше — забуття застереження, що людина є суб'єкт творення сучасного державно-правового життя, базованого на ідеї прав і свобод людини. Та стримуючі державно-правові механізми виникли як результат усвідомлення недосконалості людської природи, яка потребує для реалізації

свого творчого потенціалу поєднання як обмежуючих чинників так і гарантованого простору свободи. А характер балансу між свободою і обмеженням неможливо жорстко прописати на тривалу історичну перспективу, яка змінюється, особливу у сьогоденні. Практично усі сучасні інститути потребують адаптації до нової дійсності, Чітко давати їм опис недоречно, основне — визнати застереження Дж. Віко та інших мислителів про небезпеку ідеї гарантованості досягнутого рівня як матеріального добробуту так і реалізації особистої і політичної свободи.

Список використаних джерел

1. **Вико Джамбаттиста.** Основания новой науки об общей природе наций / пер. и комментарии А. А. Губера / Джамбаттиста Вико. — Ленинград: Художественная литература, 1940. — 456 с.
2. **Вико Джамбаттиста** // Історія політичної думки. Навчальний енциклопедичний словник — довідник / заг. ред. д.п.н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. — Львів: Новий Львів-2000, 2014. — 765 с. — С. 125-127.
3. **Гаєк Ф. А.** Конституція свободи / Пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина / Фрідріх А. Гаєк . — Львів : Літопис, 2002. — 556 с.
4. **Гусейнов А. А.** Краткая история этики / А. А., Гусейнов, Г. Ирритц. — М.: Мысль, 1987. — 589 с.
5. **Декарт Р.** Сочинения: в 2 т. Т. 1 : пер с лат. и франц. / сост., ред., вступ. ст. В. В. Соколова / Рене Декарт. — М. : Мысль, 1989. — 654 с.
6. **Дробот Г. А.** Меняющаяся роль государств в мировой экономике XX века // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология: 2002. — Ч.3. — С. 28-38.
7. **Карась А.** Філософія громадянського суспільства в класичних теорія і некласичних інтерпретаціях : монографія / Анатолій Карась. — Київ ; Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. — 520 с.
8. **Киссель М. А.** Джамбаттиста Вико / М. А. Киссель. — М.: Мысль, 1980. — 212 с.
9. **Кухта Б.** Нарис з історії європейської політичної думки / Б. Кухта. — Львів, 2008. — 558 с.
10. **Макиавелли Николло.** Рассуждения о первой декаде Тита Ливия // Макиавелли Николло. Государю Рассуждения о первой

- декаде Тита Ливія. О военном искусстве. — М. : Мысль, 1996. — 503 с.
11. **Ролз Дж.** Теорія справедливості / Дж. Ролз. — Антологія лібералізму: політико-правові вчення та верховенство права / упоряд.: С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд, О. Волкова, А. Черевко; встп. сл. С. Головатого, — К.: Книга для бізнесу, 2008. — 992 с.
  12. **Скиба В.** Вступ до політології. Екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Горбатенко, В. Турянко. — К.: Основи, 1998. — 718 с.
  13. **Танчин Ігор.** Соціологія: навч. посібн. / І. Танчин. — Львів: УАДУ, 2005. — 360 с.
  14. **Тойнбі А. Дж.** Постижение истории: пер. с англ. / А. Дж. Тойнби. — М.: Прогресс, 1991. — 736 с.
  15. **Шульженко Ф. П.** Історія політичних і правових вчень / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — 428 с.
  16. **Ясперс К.** Истоки истории и ее цель / Карл Ясперс // Ясперс К. Смысл и назначение истории. Пер. с нем. 2-изд. / Карл Ясперс. — М.: Республика, 1994. — С. 2-224.
  17. **Яшук Т. І.** Філософія історії : курс лекцій. Навчальний посібник / Т. І. Яшук. — К.: Либідь, 2004. — 468 с.

Анотація

У статті аналізуються державно-правові ідеї Дж. Віко в контексті його концепції циклічності історії. Ідея циклічності Дж. Віко щодо причин змін державно-правового ладу пояснюється в сукупності як соціально-економічних так і культурно-історичних причинно-наслідкових взаємозв'язків. Водночас звертається увагу на існування певної циклічності у формуванні та сприйнятті політико-правових ідей, які пропонують інтерпретацію оптимальних концепцій державно-правового ладу.

Annotation

This article analyzes the constitutional ideas of Giambattista Vico in the context of his conception of cyclical history. The idea of cyclicity by G. Vico as the reasons for changes in state and legal system has been explained as battery of socio-economic and cultural-historical cause-effect relationships. At the same time attention is paid to the cyclicity in the formation and perception of political and legal ideas that offer the best interpretation for concepts of state and legal system.